

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ (ПРОФЕСІЙНОЮ) ОСВІТОЮ І НАВЧАННЯМ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 189–194

Висвітлено результати експериментальної перевірки педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням.

Соціально-економічна та демографічна ситуація, яка склалася в регіонах України за роки незалежності, свідчить, що сподівання на успішну децентралізацію управління професійною освітою і навчанням у найближчі роки є безпідставними. У контексті заявленого слід проаналізувати проблеми, що вказують на об'єктивно існуючу невідповідність між реальним і бажаним станами системи професійної освіти і навчання, вимагають пошуку та обґрунтування найдоцільніших способів переходу від фактичного до наміченого, більш ефективного її стану. Це такі, як: децентралізація та регіоналізація освітньої політики; законодавче регулювання діяльності професійної освіти і навчання; розвиток потенціалу та ресурсів децентралізації управління й менеджменту; падіння престижу робітничих професій; формування соціальної політики у сфері зайнятості; децентралізація підготовки виробничого персоналу та її соціально-педагогічна сутність; кооперація навчальних закладів і виробництва; створення диференційованих систем навчання щодо забезпечення загальної та професійної підготовки; створення науково обґрунтованої типології навчальних закладів; недосконалість системи професійних кваліфікацій і профілів (у частині забезпечення їх прозорості за допомогою уніфікованих додатків до дипломів, свідочтв про навчання за кордоном; розроблення механізму взаємного визнання професійної компетенції та кваліфікацій; створення єдиної системи перенесення кредитних одиниць професійної освіти шляхом розроблення загальних принципів сертифікації, визнання неформального та спонтанного навчання); розроблення змісту професійного

навчання відповідно до виробничо-технологічної спеціалізації регіонів і розвинених у них галузей економіки; наступність усіх видів навчання й освітніх послуг в умовах неперервної освіти; усупільнення навчальних закладів (зміцнення зв'язків із суспільством і соціальними партнерами, підвищення їх автономії); формування регіонального освітнього середовища; регіональна стратегія соціального партнерства.

Щоб експериментально перевірити педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням, потрібно конкретизувати такі завдання:

1. Узагальнити результати дослідження.
2. На основі аналізу отриманих емпіричних даних сформулювати теоретичні висновки.

У роботі педагогічні засади розглядаються як система взаємозалежних і взаємозумовлених концептуальних положень, організаційно-методичних принципів, закономірностей, чинників та інваріантних умов, що забезпечать дієвість та адекватність моделі системи управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням; до педагогічних засад віднесено: концептуальні положення, що відображають задум дослідження, визначають його етапи та напрями; організаційно-методичні принципи, закономірності та чинники децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням; організаційно-педагогічні умови децентралізації управління професійно-технічною освітою в Україні; опис змісту та структури функціональної діяльності суб'єктів управління професійно-технічними навчальними закладами; культурологічна складова управлінської

діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу; опис параметрів і показників ефективного управління закладами професійно-технічної (професійної) освіти і навчання в умовах його децентралізації; експертні висновки, їх використання (*примітка: педагогічні засади є теоретичним підґрунтям децентралізованого управління. Розроблення на їх основі моделі системи управління професійно-технічною освітою в умовах його децентралізації сприятиме вдосконаленню управлінської діяльності директорів професійно-технічних навчальних закладів. Зміст педагогічних засад об'єктивно відображає умови, за яких децентралізоване управління буде ефективним*).

Знання педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням дасть можливість суб'єктам управління здійснити структурно-функціональний аналіз змісту діяльності регіональних органів управління освітою; забезпечити пошук оптимальних співвідношень між централізацією і децентралізацією, між національними цілями та регіональними інтересами; визначити зміст напрямів координаційної роботи регіональних органів управління професійною освітою та професійно-технічними навчальними закладами; узагальнювати наявний досвід і виявляти теоретичні проблеми регіонального управління професійною освітою та професійно-технічними навчальними закладами; розробляти методики інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки управлінських рішень у системі управління освітою на основі використання електронно-обчислювальної техніки.

Експериментальна перевірка педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням сприяла виявленню причин, що ускладнюють розв'язання таких проблем, як: відсутність дієвої законодавчої бази та нормативних документів, що регулюють сталий розвиток системи професійної освіти і навчання відповідно до демократичних цінностей, реальних потреб ринку праці, науково-технічних досягнень, ефективного запровадження економічних механізмів її функціонування; розбіжності між державними і регіональними повноваженнями в системі підготовки кваліфікованих робітників, що не зводяться лише до ідеї децентралізації системи управління, а детермінуються суперечностями виробничо-технологічної спеціалізації регіонів і розвинених у них галузей економіки; недосконалість процедури ліцензування освітньої діяльності професій-

но-технічних навчальних закладів, підприємств, організацій і установ, що здійснюють підготовку робітничих кадрів на виробництві; фінансування освітньої галузі за залишковим принципом; формальна участь суб'єктів господарювання у процесі розв'язання проблем професійної освіти і навчання; нераціональне використання державного бюджету у частині витрат на навчання неконкурентних робітників.

Крім того, експериментальна перевірка педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням сприяє визначенню шляхів розв'язання зазначених проблем і спрямуванню професійної освіти і навчання на сталий розвиток, що базується на стандартах діючої в Європейському Союзі демократії, соціально зорієнтованого господарства, і потребує: законодавчого регулювання діяльності системи професійної освіти і навчання; вдосконалення організаційних форм управління; вдосконалення процедури надання освітніх послуг з урахуванням тенденцій формування вітчизняного ринку праці та світового досвіду: управління якістю освіти; персоналом; фінансування та матеріально-технічне забезпечення професійної освіти і навчання; інформаційно-аналітичне забезпечення професійної освіти і навчання; поглиблення міжнародного співробітництва; фінансування та матеріально-технічне забезпечення професійної освіти і навчання; інформаційно-аналітичне забезпечення професійної освіти і навчання; поглиблення міжнародного співробітництва.

На початковому етапі формувального експерименту науковцями лабораторії управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням ІПТО НАПН здійснено системно-діагностичний і ситуативно-чинниковий аналіз розвитку системи управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням (за результатами аналізу уточнено поняття "регіональне управління освітою"; виявлено об'єктивні передумови розвитку регіонального управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчання та виокремлено основні його завдання; визначено складові компетенції регіональних органів управління); сформульовано теоретичні висновки за результатами дослідження (Л. А. Онищук); у процесі опрацювання емпіричних даних щодо діяльності професійно-технічних навчальних закладів в умовах децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням з'ясовано, що успішна реалі-

зація цього процесу зумовлюється і залежить від забезпечення його нормативно-правових умов (С. Б. Капран) та організаційно-педагогічних умов (С. О. Нікітчина), зокрема від: а) розроблення концепції професійно-технічної (професійної) освіти і навчання; б) розроблення програми регіонального розвитку професійно-технічної (професійної) освіти і навчання; в) теоретичного обґрунтування концептуальних підходів до розподілу повноважень органів освіти і науки на загальнодержавному та регіональному рівнях (О. І. Щербак); г) розроблення уніфікованих навчальних планів і програм; д) формування державної політики у сфері зайнятості населення певного регіону, з метою зниження соціальної напруги в умовах регіоналізації професійно-технічної (професійної) освіти і навчання; виявлено об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на ефективність управління професійно-технічними навчальними закладами (Л. М. Петренко), які є теоретичним підґрунтям для розроблення концептуальних засад децентралізації управління професійно-технічною освітою в умовах сучасного ринку праці (Є. В. Кулик). Ними є: а) оцінювання сучасного стану соціально-економічної ситуації у регіоні та потреб щодо забезпечення кваліфікованими кадрами виробничої та обслуговуючої сфер; б) стан системи управління професійно-технічною освітою; в) можливості розширення регіональних економічних зв'язків професійно-технічних навчальних закладів, забезпечення більш тісного та ефективного співробітництва між навчальними закладами, роботодавцями і місцевою владою відповідно до програм розвитку кожної області; розроблено показники, за якими можна визначити ступінь централізації управління. Це такі, як: кількість, важливість, наслідки рішень, що приймаються на внутрішньому рівні управління професійно-технічними навчальними закладами, а також кількісні показники контролю за діяльністю суб'єктів навчально-виховного процесу; з метою розмежування функцій керівних органів у сфері професійно-технічної освіти, розроблено модель управління професійно-технічними навчальними закладами в умовах децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням (передбачає три рівні управління: державний, регіональний, локальний), що потребують експериментальну перевірку; експертне оцінювання можливих варіантів розвитку професійно-технічних навчальних закладів в умовах децентралізації управління показало: а) 66,7 % директорів та їхніх заступників (39 осіб) вважа-

ють, що збереження і підтримка діючої системи навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах сприятиме ефективному вирішенню завдань щодо підготовки кваліфікованих робітників; 72,2 % — зазначають, що діюча система навчально-виховного процесу не відповідає вимогам сьогодення і не виконує належним чином свої функції (проте її змінювати недоцільно, оскільки в країні ще чітко не визначені її політичні, економічні та освітні орієнтири, про що заявили 66,7 % респондентів); б) 61,1 % директорів та їхніх заступників вважають: нині професійно-технічні навчальні заклади мають значний кадровий потенціал і матеріальну базу, що дає їм можливість успішно вирішувати освітні завдання, а також перейти в режим інтенсивного розвитку; 55,6 % зазначили, що невирішеною залишається проблема нормативно-правового забезпечення з оновлення системи управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням, розвитку інституту соціального партнерства (66,7 %), модернізації матеріально-технічної бази (61,1 %); в) результати експерименту засвідчили одностайність думки директорів професійно-технічних навчальних закладів та їхніх заступників (94,4 %) щодо необхідності розв'язання проблеми фінансово-економічного забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у системі професійно-технічної (професійної) освіти і навчання. За допомогою розроблених тестів виявлено вміння керівників професійно-технічних навчальних закладів делегувати доручення підлеглим; з'ясовано, що лише три особи із загальної кількості респондентів намагається вирішувати освітні завдання “самотужки”. Проте 72,2 % директорів та їхніх заступників визнали, що тривалість робочого дня (порівняно з підлеглими) є надмірною; 38,9 % керівників зазначили, що витрачають свій час на роботу, яку б змогли виконати підлегли; 61,1 % — дотримуючись графіку роботи, перебувають у постійному напруженні. Зазначені дані свідчать про те, що у керівників навчальних закладів не повною мірою сформовані вміння делегувати доручення підлеглим. За цієї обставини педагогічні колективи не готові до самостійного прийняття рішень із питань, які мають вирішувати самостійно відповідно до своїх функціональних обов'язків. Такий стан справ зумовлений неефективним розподілом обов'язків, нераціональним використанням кадрового потенціалу, його професіоналізму, здібностей та інтересів (Л. М. Петренко). Експериментальна перевірка педагогічних засад управління про-

фесійно-технічним навчальним закладом у регіоні дала можливість визначити основні завдання регіонального управління професійно-технічними навчальними закладами: створити модель управління професійно-технічними навчальними закладами в регіоні; сформулювати мету і завдання експериментальної перевірки моделі управління професійно-технічними навчальними закладами в регіоні з орієнтацією на кінцевий (прогнозований) результат експерименту, що здійснюється на базі Бурштинського вищого професійного училища торгівлі та ресторанного сервісу Івано-Франківської області, Вищого професійного училища м. Ромни Сумської області; розробити програму розвитку управління професійно-технічними навчальними закладами в регіоні; адаптувати управління професійно-технічними навчальними закладами в регіоні до освітніх потреб, регіональної економіки та запитів роботодавців; привести у відповідність підготовку фахівців у професійно-технічних навчальних закладах до потреб регіонального ринку праці; розробити механізм залучення інвестицій у підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів (Г. І. Лук'яненко, А. Р. Козак, С. П. Коваленко); вивчення стану культурологічної підготовки керівників професійно-технічних навчальних закладів до управлінської діяльності на базі кафедри професійної освіти Університету менеджменту освіти НАПН України (99 осіб, з них — 40 директорів, 31 заступник директора з навчально-виробничої роботи; 28 новопризначених директорів) показало, що лише 3 % із числа респондентів усвідомлюють значення культури для успішної управлінської діяльності і мають певне уявлення про управлінську культуру керівника; проблемі аналізу культурологічного аспекту навчально-виховного процесу надають важливого значення менше 10 % керівників, оскільки 63 % з числа опитаних не вивчали культурологію ні у ВНЗ, ні через самоосвіту. 89 директорів не знайомі з такою галуззю знань, як культурологія освіти. Проте 30 % опитаних виявили бажання ознайомитися з культурологічними знаннями, що свідчить про недооцінку можливостей використання культурологічного підходу у процесі децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчання (*діагностичне дослідження заявленої проблеми проведено на базі Врадіївського професійно-технічного навчального закладу Миколаївської області, Чорторійського училища аграрного профілю, Дніпродзержинського центру підготовки і перепідготовки робітничих*

кадрів, Київського фінансово-економічного коледжу Національного університету ДПС України) (В. С. Болгаріна). Експериментальна перевірка педагогічних засад взаємодії суб'єктів управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням в умовах його децентралізації дала можливість адаптувати методіку формування експерименту до конкретних умов дослідницької роботи; розробити методологічний інструментарій щодо вивчення особливостей взаємодії суб'єктів управління на рівні керівників професійно-технічних навчальних закладів; встановити залежність ефективності їхньої управлінської діяльності від рівня рефлексивності та стилю управління (*отримані результати є підставою для такого висновку: не існує прямого зв'язку між ефективністю управлінської діяльності і рівнем рефлексивності її суб'єктів*); розробити теоретичні положення щодо ролі креативного мислення керівника, його творчих можливостей і вміння приймати оптимальні рішення у невизначених, швидко змінюваних обставинах управлінської діяльності, що зумовлює необхідність дослідження змістових характеристик суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні: керівник — підлеглий, яка відрізняється специфікою і водночас має спільні ознаки з будь-якою діяльністю; виокремити і розкрити механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу в умовах децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням (*у новій моделі управління регіональна система професійно-технічної (професійної) освіти і навчання з керованої перетворюється на керуючу, вона набуває якості суб'єкта, оскільки взаємодія суб'єктів управління базується на спілкуванні — механізми спільної діяльності та взаємодії. Механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначається конкретною ситуацією та внутрішньою характеристикою самих суб'єктів*); результати діагностики щодо виявлення спрямованості особистості на суб'єкт-суб'єктне спілкування показали, що 24,92 % керівників ПТНЗ відрізняються діалогічним спрямуванням, 41,87 % — авторитарним, 12,39 % — маніпулятивним, 9,91 % — альтерцентристським, 5,10 % — конформним, 5,81 % — індіферентним. П'ять типів спрямованості особистості віднесено нами до монологічної форми, оскільки вони відображають орієнтацію керівників ПТНЗ на спілкування. За результатами проведеного експерименту встановлено: кількість керівників із монологічною орієнтацією на спілкування становить 75 % від загальної вибірки.

Така велика перевага монологічного типу над іншими свідчить про необхідність формування у керівників ПТНЗ комунікативної компетентності — складової моделі системи децентралізації управління професійно-технічної (професійної) освіти. За результатами анкетування та опитування, проведених серед керівного складу професійно-технічних навчальних закладів м. Кривого Рогу, 57,2 % керівників виявили авторитарний стиль управління, 9,5 % — демократичний, 33,2 % — ліберальний. За рівнем рефлексивності розподіл респондентів виявився таким: високий рівень рефлексивності — 49 %, середній рівень рефлексивності — 20 %, низький рівень — 31 % (В. А. Григор'єва); у ході дослідницько-експериментальної перевірки теоретичних положень щодо розвитку соціального партнерства у сфері професійно-технічної (професійної) освіти і навчання виокремлено та охарактеризовано особливості соціального партнерства, що істотно відрізняють його від усіх інших утворень (*соціальне партнерство є відкритою системою, що складається з тісно пов'язаних із зовнішнім світом елементів підсистем*); з'ясовано, що ефективність соціального партнерства передусім залежить від цілеспрямованої і систематичної роботи суб'єктів управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням щодо залучення роботодавців, підприємств, органів влади, вищих навчальних закладів, громадських організацій до спільної діяльності з підготовки висококваліфікованих робітників і створення сучасної інфраструктури професійно-технічної (професійної) освіти і навчання; отримано дані, які свідчать про провідну роль чинників прямого та опосередкованого впливу на розвиток соціального партнерства у сфері професійно-технічної (професійної) освіти і навчання; відповідно до завдань дослідження здійснюється вивчення механізму налагодження взаємодії (соціального партнерства) роботодавців із навчальними закладами через використання методів інтерв'ювання та анкетування учнів, учителів, науково-педагогічних працівників, керівників навчальних закладів, роботодавців, інженерно-педагогічних колективів професійно-технічних навчальних закладів Дніпропетровської області та міста Києва. Отримані дані свідчать про недостатню компетентність переважної більшості респондентів (94 %) щодо розуміння сутності соціального партнерства, його функцій, завдань і можливостей із налагодження спільної роботи з професійно-технічними навчальними закладами. За результатами дослідження парт-

нерство з роботодавцями зводиться лише до матеріально-фінансової допомоги, зокрема: до забезпечення професійно-технічних навчальних закладів сучасною технікою та обладнанням навчальних майстерень; надання можливості учням проходити виробничу практику на підприємствах за штатним розписом; здійснення оплати праці учням професійно-технічних навчальних закладів та забезпечення безкоштовного проїзду під час проходження виробничої практики (П. Б. Семенов).

Експериментальна перевірка педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням на початковому етапі засвідчила:

1. Сутність ефективного управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням в умовах його децентралізації полягає в комплексному вирішенні освітніх проблем.
2. Як свідчать результати практики, управління сталим розвитком професійно-технічної (професійної) освіти і навчання залежить від макроконтексту управлінських, економічних, соціальних і психолого-педагогічних чинників.
3. У системі професійно-технічної (професійної) освіти і навчання намітилися такі тенденції: тенденція щодо вдосконалення та розширення так званої “короткої професійної” освіти з трьохрічним терміном навчання на базі вищих навчальних закладів; тенденція щодо визначення соціально-економічних і психолого-педагогічних умов функціональної діяльності суб'єктів управління в умовах становлення нового, проектно-технологічного типу організаційної культури, який зумовить необхідність розроблення педагогічної моделі змісту управлінської діяльності та моделі організаційної структури управління професійно-технічними навчальними закладами відповідно до їх типології.

Література

1. Болгаріна В. С. Культурологічний аспект підготовки педагога / В. С. Болгаріна // Підготовка фахівців у системі професійної освіти: проблеми, технології, перспективи: Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Кривий Ріг, 9–10 квіт. 2009 р.). — Кривий Ріг: Вид. центр КТУ, 2009. — С. 381–384.

2. Григор'єва В. Г. Механізм взаємодії суб'єктів управління професійно-технічною освітою в умовах децентралізації // Підготовка фахівців у системі професійної освіти: проблеми, технології, перспективи: Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. — (Кривий Ріг, 9–10 квіт. 2009 р.). — Кривий Ріг: Вид. центр КТУ, 2009. — С. 384–386.

3. Кулик Є. В. Людський капітал як один із головних ресурсів процесів професійної освіти // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 21–23 жовт. 2009 р.). — Хмельницький, 2009. — С. 35–39.

4. Нікітчина С. О. Прийняття та реалізація управлінського рішення в діяльності керівника професійно-технічного училища — інтелектуальний потенціал навчально-виховного процесу // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”: наук.-теоретич. зб. / Ред.: В. П. Коцур (голова) та ін. — Переяслав-Хмельницький, 2009. — С. 132–135.

5. Петренко Л. М. Сучасні підходи до підготовки конкурентоспроможного робітника у ПТНЗ // Професійно-технічна освіта. — 2009. — № 1. — С. 7–11.

Подано результати експериментальної перевірки педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною (професійною) освітою і навчанням та висновки, які було отримано на початковому етапі формування експерименту.

Представлено результати експериментальної перевірки педагогічних основ децентралізації управління професійно-технічним (професійним) образованием и обучением и выводы, которые были получены на начальном этапе формирующего эксперимента.

The results experimental verification of pedagogical principles in decentralization management of professional education and studies, receiving on the initial stage of formed experiment are presented.

Надійшла 17 листопада 2010 р.